

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/4 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ 5/4 (3) - 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Аббасов Беҳзод Бахтиёрович

1946 – 1965 ЙИЛЛАРДА ФАРҶОНА ВОДИЙСИДА ИРРИГАЦИЯ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ИШЛАРИ
ҲАМДА АҲОЛИНИ ЯНГИ ЎЗЛАШТИРИЛГАН ЕРЛАРГА КЎЧИРИШНИНГ
БОШЛАНИШИ 10-21

Бабалжанов Хасан Бахтиёрович

ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ДАВРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ОЗИҚ-ОВҚАТ МАҲСУЛОТЛАРИ
ТАЪМИНОТИДА ТОМОРҚА ХЎЖАЛИКЛАРИНИНГ ЎРНИ 22-27

Саидбобоева Гулзора Нематжоновна

ГОЭЛРО РЕЖАСИ ВА УНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ҲУДУДИДА АМАЛГА ОШИРИЛИШИ 28-36

Rasulov Ma'murjon Foziljonovich

O'ZBEKISTONDA XALQARO SAYYONLIKNI RIVOJLANTIRISHDA MADANIY MEROS
OBJEKTLARINING O'RNI 37-42

Жиянбекова Шарофат Абдикахаровна

А.С. ПУШКИН НОМИДАГИ САМАРҚАНД ВИЛОЯТИ КУТУБХОНА МАРКАЗИНИНГ ТАШКИЛ
ЭТИЛИШИ ВА ШАКЛЛАНИШИ ТАРИХИ 43-51

Esonov Ziyodbek Yuldashevich

FARG'ONA VODIYSI QORAQALPOQLARI HUNARMANDCHILIGI TARIXIDAN 52-58

Фарманова Гульнора Комилевна

ИЗ ИСТОРИИ ПЕРВЫХ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ РАБОТ И ИССЛЕДОВАНИЙ НА
АФРАСИАБЕ 59-65

Turaev Sherzod Gulboy ugli

DESCRIPTION OF CHARACTERISTICS AND TYPES OF LIVESTOCK FARMING OF SURKHAN
OASIS IN B.H. KARMISHEVA RESEARCH 66-71

Сотиболдиев Файратжон Отамирзаевич

ИНТЕРНЕТНИНГ ТАЪЛИМ ТИЗИМИГА КИРИБ КЕЛИШИ ТАРИХИ: МУАММО ВА
ЕЧИМЛАР 72-78

Rasulov Azizkhon Mukhamadqodirovich

ЎЗБЕКИСТОННИНГ МУСТАҚИЛЛИК ДАВРИ ТАРИХИ МАНБАЛАРИНИНГ УМУМИЙ
ТАВСИФИ 79-90

Абдуллажанова Нигорахон Турдалиевна

БЕРУНИЙ ВА ИБН СИНО ҲАЁТИ ВА ИЛМИЙ МЕРОСИ ТАРИХШУНОСЛИГИДАН 91-95

Дониёров Носиржон Абдухолиқ ўғли

ЎЗБЕК ТИЛИ ВА ИМЛО СИЁСАТИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР ТАРИХИДАН 96-102

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Юлдашев Обиддин, Махлиё Мамбетқулова

ИСЛОМИЙ СУҒУРТА (ТАКАФУЛ) ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 103-109

<i>Фозилов Умид Закирович</i> БОШҚАРУВ ХОДИМЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ОҚИЛОНА БАҲОЛАШ ТАШКИЛОТ БОШҚАРУВ ТИЗИМИ САМАРАДОРЛИГИНИНГ АСОСИ	110-118
<i>Shoyev Davronbek Axmadjonovich</i> BOSHQARISH SIFATINI OSHIRISHDA “MENEJMENT LABORATORIYASI”NI TASHKIL QILISHNING O‘RNI	119-125
<i>Орзукулова Зумрад Абдуҳолиқ қизи</i> ТРАНСПОРТ-ЛОГИСТИКА ХИЗМАТЛАРИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ИҚТИСОДИЙ МЕХАНИЗМЛАРИ	126-133
<i>Djurakulov Shoxrux, Isaxonova Mohinur</i> O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOT VA UNI TAKOMILLASHTIRISH IMKONIYATLARI	134-139
<i>Raxmatullayeva Feruza Azimovna, Sharobiddinov Ahrorbek Qosimjon o‘g‘li</i> YALPI HUDUDIY MAHSULOT SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI	140-146
<i>Ёдгорова Шахноза Хайридиновна</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ВА ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА ТЎҚИМАЧИЛИК САНОАТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ТАЖРИБАЛАРИ	147-155
<i>Qurbonov Ma‘murjon G‘ayrat o‘g‘li</i> ASOSIY ISHLAB CHIQRISH KO‘RSATKICHLARINI TAKOMILLASHTIRISH USLUBIYATI	156-166
<i>Nurullayev Hoshimjon Hamidovich</i> BUXORO VILOYATINING NOMODDIY-MADANIY MEROSONING O‘ZBEKISTON TURIZMI RIVOJLANISHIDAGI ANAMIYATI	167-172
<i>Маматов Бахадир Сафаралиевич</i> РИВОЖЛАНГАН ВА РИВОЖЛАНАЁТГАН МАМЛАКАТЛАРНИНГ ПЕНСИЯ ТАЪМИНОТИ ТИЗИМИ ТАЖРИБАЛАРИ	173-188
<i>Ғойипназаров Санжар Баходирович</i> ИНСОН КАПИТАЛИНИ РАҚАМЛИ РИВОЖЛАНТИРИШ ДРАЙВЕРЛАРИНИНГ ИНСТИТУЦИОНАЛ МОДЕЛИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	189-195
<i>Садинов Азиз Зиядуллаевич</i> ЧИҚИНДИ МАҲСУЛОТЛАРИНИ ҚАЙТА ИШЛАШНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА ТЕХНОЛОГИК ЖАРАЁНЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	196-203
<i>Қурбонова Рахима Жамшедовна, Мирзаева Ширин Нодировна, Хакимов Дамир</i> ИЖТИМОЙ КАПИТАЛНИ ЎЛЧАШДА ИЖТИМОЙ ТАРМОҚЛАР ВА ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ РОЛИ	204-216
<i>Asatxodjayeva Shoira Shukurullayevna, Maxmudov Muxammadqodir Muzaffar o‘g‘li</i> YASHIL IQTISODIYOTNING MOHIYATI VA UNGA INVESTITSİYALARNI YO‘NALTIRISH ZARURIYATI	217-222

Исломов Алишер Бахтиёр ўғли
БУХГАЛТЕРИЯ АУТСОРСИНГ ХИЗМАТЛАРИНИ КЎРСАТИШДА ПРОФЕССИОНАЛЛИКНИ
ТАЪМИНЛАШ 223-229

Agzatova Nargiza Garurovna
SPECIFICS OF ETHNOGRAPHIC TOURISM AND ETHNIC TOURISM IN UZBEKISTAN 230-237

Муродова Дилноза Чориевна
ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИНИ ТАРТИБГА СОЛИШ БЎЙИЧА ХОРИЖ
ТАЖРИБАСИ ВА УНИНГ АМАЛИЙ АҲАМИЯТИ 238-245

Khodjaeva Shodiyabonu Abitdjanovna
QISHLOQ XO'JALIGIDA AGROMARKETING TIZIMINING AHAMIYATI VA UNING
FUNKSIYALARI 246-250

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Нуруллаева Зулхумор Сидаматовна
МИЛЛИЙ ВА УМУМИНСОНИЙ МАДАНИЯТ ТИЗИМИДА МАҚОМ САНЪАТИНИНГ
ЎРНИ 251-259

Ibroximov Sarvar Mo'yudinjon o'g'li
IJTIMOIY-GUMANITAR VA MUTAXASSISLIK FANLARNI INNOVATSION PEDAGOGIK
TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH ORQALI TALABALARDA FUQAROLIK POZITSIYASINI
TAKOMILLASHTIRISH 260-265

Yuldashev Ibroxim To'uchiyevich
MOVAROUNNAHR VA XUROSONDA MINIATYURA SAN'ATINING ADABIYOT BILAN O'ZARO
UYG'UNLIGI VA G'OYAVIY ESTETIK VA AXLOQIY TASAVVURLARINING
MUSHTARAKLIGI 266-271

Khamdamova Sitora Safarovna
MARKAZIY OSIYO XALQLARI TARIXIY TARAQQIYOTIDA KROSS-MADANIYATINING O'ZIGA
XOSLIGI 272-277

Абдуллаев Джасур Абдиваит ўғли
ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ КЛАССИФИКАЦИИ КАЧЕСТВ СОВЕРШЕННОГО
ЧЕЛОВЕКА 278-283

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Xasanov Akbarjon Abdurashidovich
O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA MILLIY KONSEPTOSFERANI VOQELANTIRUVCHI LINGVISTIK
BIRLIKLAR BO'YICHA AMALGA OSHIRILGAN TADQIQOTLAR 284-292

Qurbonova Muharram Jurabekovna
XURSHID DAVRON SHE'RIYATINING TIL XUSUSIYATLARI 293-297

Сафарова Замира Рустамовна
ИНГЛИЗЧА ФРАЗЕОЛОГИЗМЛАР ТАРКИБИДАГИ ИНСОН НОМЛАРИНИНГ ЭТИМОЛОГИК
ТАСНИФИ 298-304

<i>Gubaydullin Artur Faridovich</i> THE NUANCES OF HUMOR TRANSLATION IN TERRY PRATCHETT'S 'GOOD OMENS'	305-313
<i>Tuxtayeva Dildora Zokirovna, Baxtiyorova Malikabonu Shavkat qizi</i> ETEL LILIAN VOYNICHNING “SO’NA” ASARIDA BOSH QAHRAMONLAR DINAMIKASI ...	314-318
<i>Seytnazarova Injayim Erjanovna</i> TILEWBERGAN JUMAMURATOV ASARLARIDA UNDA LMALARNING USLUBIY QO’LLANILISHI	319-325
<i>Асадова Дилбархон</i> ЎРХОН ПАМУҚНИНГ “ҚОРА КИТОБ” РОМАНИДА “ЎЗЛИКНИ ИЗЛАШ” МОТИВИ	326-342
<i>Khusanov Eldor Davlat o’g’li</i> BUYUK BRITANIYA VA AMERIKA INGLIZ SHEVALARINING O’XSHASH VA FARQLI JIHATLARI	343-348

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

<i>Утемуратов Махмут Ажимуратович</i> ЖАМИЯТДА ҲУҚУҚИЙ ОНГ ВА ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТНИ ЮКСАЛТИРИШ – ҲУҚУҚИЙ ДЕМОКРАТИК ДАВЛАТ БАРПО ЭТИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ	349-355
<i>Шымбергенова Улзада</i> ТЕРГОВ ҲАРАКАТЛАРИДА ВОЯГА ЕТМАНЛАРНИНГ ҲУҚУҚ ВА МАНФААТЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШДА ПЕДАГОГ (ПСИХОЛОГ)НИНГ РОЛИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	356-362
<i>Полвонов Нажмиддин Аслиддинович</i> ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИДА МОЛ-МУЛКНИ МУСОДАРА ҚИЛИШ МАҚСАДИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ ТАҲЛИЛИ	363-372
<i>Мирзаев Шухрат Шавкатович</i> КАТЕГОРИЯ «ДЕЙСТВИЕ ПРАВА»: ПОНЯТИЕ, СУЩНОСТЬ И ПРЕДЕЛЫ	373-382
<i>Муҳаммадиев Сарвар Асқар ўғли</i> “ЖИНОЯТ НАТИЖАСИДА ЕТКАЗИЛГАН ЗАРАРНИ УНДИРИШДА РАҚАМЛАШТИРИШ ИМКОНИАТЛАРИДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ МАСАЛАЛАРИ”	383-392
<i>Махмудов Суннат Азим ўғли</i> ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШ АСОСИ СИФАТИДА ЯРАШУВ ВА ХУСУСИЙ АЙБЛОВНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ	393-399

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

<i>Farrux Axmedov</i> XALQARO TAJRIBALAR ASOSIDA KURASHNI RIVOJLANTIRISH	400-409
<i>Музафарова Саодат Хайдаровна</i> ЎРТА АСРЛАР ШАРҚ АЛЛОМАЛАРИ МАЪНАВИЙ МЕРОСИДА МУСИҚА ВА УНИНГ ЭСТЕТИК АҲАМИЯТИ	410-415

<i>Xaydarova Iroda Nizomiddinovna</i> BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHILARI TALAFFUZINI TAKOMILLASHTIRISH NUQTAYI NAZARIDAN 2020-2021 O'QUV YILI FAN DASTURLARI VA MATERIALLARI TAHLILI ...	416-421
<i>Шукурова Нафиса Алишеровна</i> ЗАМОНАВИЙ ВОЛЕЙБОЛГА ХОС ҲИМОЯ ҲАРАКАТЛАРИНИ МОДЕЛЛАШТИРИЛГАН ТАРТИБДА ШАКЛЛАНТИРИШ	422-427
<i>Nigmanov Bori Botirovich</i> FUTBOLCHILARNI TAKTIK TAYYORLASHDA HARAKATLI O'YINLARNING AHAMIYATI	428-433
<i>Муродова Дурдона Раимжон қизи</i> БЎЛАЖАК МУСИҚА ТАЪЛИМИ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ БАДИИЙ-ЭСТЕТИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯСИ	434-438
<i>Axmedov Alisher Nosir o'g'li</i> ANSAMBL BILAN ISHLASH METODLARI VA TAMOYILLARI	439-447
<i>Saparboyeva Dilshoda Sobir qizi</i> BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA INSON QADRINI ULUG'LASH MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARI	448-452
<i>Mansurbekova Feruza Gayratovna</i> BOLALAR XORLARI BILAN ISHLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	453-456
<i>Xodjayev Bolta Qurbonovich, Xojiyeva Matluba Shukurovna</i> O'QITUVCHI MEHNATNI ILMIY ASOSDA TASHKIL ETISH YO'LLARI	457-465
<i>Atamuratova Munira</i> O'ZBEK GURUHLARIDA INGLIZ TILINI XORIJIY TIL SIFATIDA O'QITISHDA MADANIY ASPEKTDAN FOYDALANISHGA OID ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA INTERFAOL METODLAR TAVSIFI	466-471
<i>Нурилло Эминов</i> ХОРАЗМ ДОСТОНЛАРИНИНГ МОҲИР ИЖРОЧИСИ ОТАХОН МАТЁҚУБОВНИНГ ИЖОДИГА БИР НАЗАР	472-476

13.00.00 – Педагогика фанлари

Axmedov Alisher Nosir o'g'li

O'zbekiston davlat konservatoriyasi "Cholg'u ijrochiligi" fakulteti dekani,
"Musiqiy pedagogika" kafedrası dotsenti

ANSAMBL BILAN ISHLASH METODLARI VA TAMOYILLARI

Annotatsiya. Maqolada ansambl bilan ishlashning yo'llari, metodlari va prinsiplari metodik jihatdan tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: musiqa, ansambl, xonanda, musiqashunoslik, san'at, metod, prinsip.

Ахмедов Алишер Носир угли

Декан факультета Инструментального исполнительства Государственной консерватории Узбекистана, доцент кафедры музыкальной педагогики

МЕТОДЫ И ПРИНЦИПЫ РАБОТЫ С АНСАМБЛЕМ

Аннотация. В статье методично исследуются способы, методы и принципы работы с ансамблем.

Ключевые слова: музыка, ансамбль, исполнитель, музыкант, музыковедение, искусство, метод, принцип.

Akhmedov Alisher Nosir ugli

Dean of the Faculty of Instrumental Performance of the State Conservatory of Uzbekistan, Associate Professor of the Department of Music Pedagogy

METHODS AND PRINCIPLES OF WORKING WITH ENSEMBLE

Abstract. The article methodically examines the ways, methods and principles of working with the ensemble.

Key words: music, ensemble, performance, musician, musicology, art, method, principle.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3SI4Y2023N56>

Kirish. Musiqa san'ati sohasida talabalar o'zlashtirishlari kerak bo'lgan yo'nalishlaridan biri ansambl sinfi bilan ishlash hisoblanadi. Ansambl ishtirokchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish, ansambl sinfida o'qitish jarayonini tashkil etishning qonuniyatlari va tamoyillari bo'yicha nazariy bilimlar, ko'nikma va malakalarni hosil qiluvchi fan bu ansambl bilan ishlash uslubiyati fanidir.

Asosiy qism. Ansamblning sinfida o'qituvchi ozmi-ko'pmi ijrochilar bilan muloqot qilishning nutq shakliga murojaat qilishi kerak. Og'zaki tushuntirishdan foydalanish

ansamblning malakasiga bog'liq: u qanchalik baland bo'lsa, o'qituvchi undan kamroq foydalanishi kerak. Va aksincha, ansambl mashg'ulotlari qanchalik past bo'lsa, o'qituvchi undan shunchalik intensiv foydalanadi. Og'zaki tushuntirishlar yordamchi xarakterga ega bo'lib, musiqa notasini aniqlashtirish, aniqlashtirish, musiqaning ma'nosi va tasvirini chuqurroq ochib berish, ijro texnikasini tushuntirish va boshqalar zaruratidan kelib chiqadi.

Ansambl sinfida bunday tushuntirishlar ko'pincha ishlash texnologiyasi bilan bog'liq ko'rsatmalar bilan birlashtiriladi. Og'zaki tushuntirishlar ayniqsa muhimdir, chunki ular o'qituvchiga musiqachilarga asarning asosiy g'oyasini ochib berishga yordam beradi, badiiy maqsad va unga erishish vositalarini ko'rsatadi. Ular ishchan va do'stona, ixcham va aniq bo'lishi, o'qituvchining fikrini va uning ishlash talablarini aniq va aniq ifodalashi kerak. O'qituvchi ansamblga barcha ko'rsatmalarni aniq va baland ovozda beradi. Uning nutqi malakali, ziddiyatli, jonli va obrazli qurilgan. O'qituvchi nafaqat onga, balki ijrochilarning his-tuyg'ulariga ham murojaat qilishni o'rganishi kerak: she'riy taqqoslash, o'rinli hazil, giperbola va metafora, hatto parodiya va kinoya - bularning barchasi ansambl bilan ishlashda mos keladi [1].

Ansambl qismlarini kuylash. O'qituvchi ansamblga ijro etilayotgan musiqa haqida qanchalik obrazli va jonli gapirmasin, uning barcha rang-barangligini tushuntirib bera olmaydi. O'qituvchi ansambl bilan ishlashda ansambl qismlarini kuylash kabi samarali metodik uslubdan ham foydalanadi. Mazkur jarayonni amalga oshirish uchun ba'zi talablar mavjud:

- 1) o'qituvchining ovozi uchun qulay bo'lgan tegishli kalit va oktavadagi ovoz motivlar, iboralar yoki gaplar;
- 2) musiqa materialini kuylashda asarning mohiyatini (qism yoki alohida epizod) etkazish;
- 3) dinamik gradatsiyalar va nisbatlarni hisobga olish;
- 4) musiqa asarining tempiga qo'shib kuylash (iloji bo'lsa);
- 5) musiqa materialining sof intonatsiyasi: musiqiy iboraning noto'g'ri intonatsiyasi ijrochilarning cholg'ulari tartibiga, keyinchalik esa ansambl ovoziga beparvo munosabatda bo'lishiga olib kelishi mumkin;
- 6) asarning asosiy mavzularining frazemasini ko'rsatish (ijrochi nafas bilan birgalikda);
- 7) iloji bo'lsa, hujum turi va ijro zarbasini etkazing [2, 10].

Ansambl qismlari o'qituvchisining g'o'ng'irlash uslubiy texnikasidan to'g'ri foydalanishi asarni ijroga tayyorlashni sezilarli darajada tezlashtiradi.

Ijro namoyishi. Ushbu metodik texnikani qo'llash xususiyatlaridan biri o'qituvchining ansambl solistlari bilan tayyorgarlik ishlaridir. Ansambl hamrohlari tomonidan musiqiy materialning namunali ijrosi kuchli va samarali vositadir. Agar o'qituvchi to'g'ri va ifodali ishlashga to'liq ishongan bo'lsa, darslar davomida bunday amaliy namoyishga murojaat qilishingiz mumkin.

Darsda oldindan tayyorlanmasdan ishlash namunasini ko'rsatish kerak bo'lishi mumkin. Bunda o'qituvchi musiqa materialini o'zlashtirish natijasiga ko'ra eng yaxshi ijrochini aniqlaydi. Ba'zi hollarda, eng yaxshi qo'shiqchi yoki solist emas, balki ansambl guruhida oddiyroq pozitsiyani egallagan musiqachi bo'lishi mumkin. Alohida epizodlar ijrosining muvaffaqiyatli versiyasini tanlashda o'qituvchiga tezkor javob va yakuniy badiiy natija haqida aniq tasavvur kerak. Asarning individual epizodining eng muvaffaqiyatli ijrosi ansamblning istalgan guruhi

tomonidan ko'rsatilishi mumkin. Bunda butun guruhning sa'y-harakati ifodali ishlash uchun safarbar qilinadi. Guruhlar o'rtasidagi raqobat elementi, shubhasiz, ishning faol va ijodiy rivojlanishiga, shuningdek, butun ansamblning ijrochilik mahoratining o'sishiga yordam beradi.

Mashg'ulot (sekin) sur'ati texnik, intonatsion, ritmik, tekstura va boshqa ansambl qiyinchiliklarida muvaffaqiyatli ishlash uchun eng yaxshi sharoitlarni yaratish uchun ishlatiladi. Guruh, tekstura va ansambl mashg'ulotlarida o'qituvchi musiqachilarga barcha ansambl qiyinchiliklarini bema'lol engish imkonini beradigan boshlang'ich sur'atni oladi. Demak, masalan, guruh darslarida texnik jihatdan qiyin epizod ustida ishlaganda o'qituvchi tezlikni muallifnikidan sekinroq oladi va bu sur'atda uni bir necha marta "yo'qotadi".

Intonatsiya sofliigi ustida ishlaganda mashg'ulot (sekin) sur'ati boshqacha qo'llaniladi. Ohangdor ovoz intonatsiyasidagi noaniqliklarni bartaraf etish uchun (kontrapunkt) o'qituvchi musiqachilardan ohangning alohida tovushlariga e'tibor berishni yoki uni tashkil etuvchi intervallarni qayta-qayta takrorlashni so'raydi. Bu usul garmonik ketma-ketliklar tovushining garmoniyasi ustida ishlaganda ham qo'llaniladi: birinchidan, alohida akkordlar eshitiladi va shundan keyingina butun garmonik ketma-ketlik bog'lanadi. O'qituvchi ushbu metodik uslubni darsda qo'llashni o'rganishi va undan texnik foydalanishni doimiy ravishda takomillashtirib borishi kerak.

Ansambl fakturasining elementlarga bo'linishi.

Ishning matnli tahlili o'qituvchi tomonidan quyidagi maqsadlarda amalga oshiriladi:

- 1) tekstura funkcionalligi asosida elementlarni birlashtirish;
- 2) asosiy elementni har bir aniq holatda musiqaning umumiy xarakterini belgilaydigan eng yorqin va ifodali ijro asosi sifatida belgilash;
- 3) ansambl teksturasining elementlari orasidagi munosabatni o'rnatish: asosiy - ikkilamchi, asosiy - ikkilamchi (yoki birinchi reja, ikkinchi, uchinchi va boshqalar);
- 4) ushbu asardagi ohangdor ovozning asosiy tembrini (kontrapunkt) aniqlash;
- 5) asar teksturasining elementlarini yagona musiqiy-ekspressiv majmuaga birlashtirish.

Ansambl teksturasining elementlarga bo'linishi ansambl bilan mashg'ulotlarning deyarli barcha holatlarida guruh darsida qo'llaniladi. U o'qituvchiga ansambl tovushlari majmuasida cholg'u asboblarning rolini maksimal darajada farqlash, ularning har biri uchun umumiy tovushda o'z o'rnini aniqlash imkonini beradi. Estrada ansambli bilan ishlash tajribasi shuni ko'rsatadiki, teksturali guruhlar musiqqa asari ustida ishlash talablariga eng yaxshi javob beradi.

Ansambl darslarida asosiy metodik usullardan foydalanish musiqachilar va butun ansamblning malakasiga, o'rganilayotgan ishning qiyinligi va yangiligiga va boshqa ko'plab omillarga bog'liq. Ishda asosiy texnikani qo'llash tartibini o'rnatish mumkin emas va bunga amaliy ehtiyoj deyarli yo'q. Har bir texnika o'z-o'zidan yoki boshqalar bilan birgalikda ishlatilishi mumkin. Bir holatda o'qituvchining aniq va ifodali ishorasi yoki mos ko'rinish etarli bo'lsa, boshqa holatda ishlash natijasiga erishish uchun barcha yoki deyarli barcha asosiy metodik usullardan bir vaqtning o'zida foydalanish kerak. Masalan, kerakli tekstura elementini ajratib ko'rsatib, o'rganish tezligini oshirgan holda, o'qituvchi alohida musiqachilardan yoki ansambl guruhidan berilgan parchaning ijrosini namoyish qilishni so'rashi mumkin, bunda o'yinni og'zaki tushuntirishlar yoki g'o'ng'irlash bilan birga olib boradi.

Asosiy metodik usullarni qo'llashda shablon bo'lmali kerak. Ovozni tushunish, tezda to'g'ri echimni topish, ijro etuvchi timsolni darhol amalga oshirish yaxshi - bularning barchasi o'qituvchidan ma'lum bir kasbiy tayyorgarlik va pedagogik iste'dodni talab qiladi.

Asarni spektaklga tayyorlashda o'qituvchining ansambl bilan ishlash tezligi katta ahamiyatga ega. Bu quyidagilarga bog'liq:

- 1) o'qituvchining ish partiturasini chuqur va har tomonlama o'rganishi;
- 2) darsning barcha bosqichlarida o'qituvchi tomonidan ansambl oldiga qo'yilgan aniq, aniq va aniq ijro vazifalari;
- 3) sinfda asosiy, eng muhimini aniqlash qobiliyati;
- 4) kelajakdagi barcha ishlarga ta'sir qiluvchi samaradorlikni rivojlantirish;
- 5) o'qituvchiga qo'yiladigan talablarning chuqurligi va ahamiyati;
- 6) ijrochilarning mustaqil ishlari va guruh darslarining sifati;
- 7) musiqiy materialning yangilik, murakkablik yoki ijrochilar guruhiga mashhurlik darajasi;
- 8) ansambl intizomi, o'qituvchining musiqachilar bilan munosabatlarida to'g'ri ohang topa olishi;
- 9) o'qituvchining darsda o'qitishning asosiy usullaridan foydalana olishi;
- 10) o'qituvchining individualligi, malakasi va ish tajribasi.

Yuqoridagi shartlarning bajarilishi ijodiy ishlarni ancha tezlashtiradi va ishni bajarishga sifatli tayyorlanishiga yordam beradi.

Ansambl sinfidagi mashg'ulotlar jarayonida o'rganishning mohiyati shundan iboratki, o'qituvchi to'plangan bilimlarni musiqachilarga tizimli va maqsadli ravishda ochiq shaklda beradi, ularda faol ijrochilik faoliyati uchun zarur ko'nikma va ko'nikmalarni singdiradi. Ansambl a'zolarini tayyorlash badiiy ta'limning maqsad va vazifalariga muvofiq tashkil etiladi va olib boriladi. U muayyan pedagogik tamoyillarga asoslanadi, ular ansambl sinfida mashg'ulotlarni tashkil etishda va asarni ijroga tayyorlashda namoyon bo'ladi [3, 102].

Ta'limning ilmiylik va mavjudlik tamoyili eng avvalo, ishonchli bilimga tayanishni, dars davomida musiqiy-nazariy masalalarni, turli tushuncha va atamalarni chuqur tushuntirishni nazarda tutadi. Ansambl bilan ishlashda o'rganishning qulayligi pedagogik qoida bilan belgilanadi: ma'lumdan noma'lumga, oddiydan murakkabgacha. Demak, musiqachilarni o'rgatishda cholg'u chalishning eng oddiy elementlarini bajarishdan murakkabroq texnika va harakatlarga o'tish kerak. Masalan, kuyning ifodali tovushidan oldin to'g'ri intonatsiya, ritmga rioya qilish, zarbalar va boshqalar bo'lishi kerak.

Ansambl sinfidagi sinflarning turli bosqichlarida bir xil musiqa asariga qo'yiladigan talablarni bosqichma-bosqich murakkablashtirish bu tamoyilning yana bir muhim, amaliy tomoni bo'ladi. Umumiy oddiy vazifalarni bajarib, o'qituvchi murakkabroq bajaruvchi vazifalarni hal qilishga o'tadi, ansamblga ortib borayotgan badiiy talablarni qo'yadi.

Mashqlarning mavjudligi musiqachilar tomonidan o'rganilayotgan materialni chuqur o'zlashtirish imkoniyatini ham nazarda tutadi. Buni faqat o'qituvchi ansamblning maxsus tayyorgarlik darajasini to'g'ri baholab, asarni o'rganish uchun zarur bo'lgan vaqtni to'g'ri belgilagan taqdirdagina amalga oshirish mumkin.

Ansambl oldiga mumkin bo'lmagan badiiy vazifalarni qo'yish, ansamblidan yuqori saviyadagi ijroni talab qilgan holda ansamblga nisbatan qisqa vaqt ichida katta hajmdagi musiqiy materialni o'rganishni taklif qilish mumkin emas. Bunday sharoitda o'qituvchi

tomonidan qo'yilgan vazifani hal qilish ijrochilarning aqliy va jismoniy kuchlarining ortiqcha kuchlanishiga olib keladi. Mavzuni bunday shakllantirish bilan muvaffaqiyatga, hatto musiqachilarning faol ijodiy javobiga ishonish qiyin. Tizimli va ijodiy ortiqcha kuchlanish nafaqat dars natijasiga, balki jamoa a'zolarining sog'lig'iga ham salbiy ta'sir qiladi. Musiqachilarning ijodiy va jismoniy zo'riqishidan oqilona foydalanish kerakligini tushunish muhimdir, har doim faqat kerak bo'lganda.

Musiqiy asarni tizimli va izchil o'rganish tamoyili quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- ansambl sinfidagi bosqichlar va dars shakllarining ketma-ketligi;
- asarni mantiqiy integral qismlarda o'rganish. Ayrim qismlarni va butunni o'rganish etakchi g'oya bilan bog'liq bo'lishi va uni ochishga xizmat qilishi kerak va hozirgi paytda ansambl darsi to'liqligi bilan ajralib turishi kerak;
- ansambl jamoasining ijrochilik mahoratini tizimli o'rganish va doimiy ravishda takomillashtirish.

Ansambl sinfida mashg'ulotlar olib borish amaliyotida ishni o'rganish ketma-ketligining ikkita asosiy yo'nalishi belgilandi: umumiydan xususiyga va xususiydan butunga.

Umumiydan xususiyga. Asarning g'oyaviy-badiiy mazmunini aniq belgilash juda muhim. Asarning to'g'ri tushunilgan asosiy g'oyasi uning tarkibiy qismlari, alohida epizodlari va ularning o'zaro bog'liqligi funksiyasini to'g'ri tushunish uchun kalit bo'ladi. Ishning nazariy tahlili o'qituvchiga ansambl bilan mashg'ulotlarni eng oqilona tashkil etishga yordam beradi.

Ansambl sinfidagi darslarning barcha bosqichlarida musiqachilarning ongliligi va faolligi tamoyili. Ushbu tamoyilni amalda qo'llash samaradorligi o'qituvchining kelgusi ish maqsadini aniq bayon qilishi va musiqachilar tomonidan to'g'ri tushunilishiga bog'liq. Musiqachilarning o'z ijodiga ongli, faol munosabati, avvalo, uning ijtimoiy ahamiyatini anglash, o'z kasbiga mehr-muhabbat, o'z ijro mahoratini va ayniqsa, ansamblda ijro etish mahoratini oshirishga doimiy intilishdan iborat.

Ong musiqachilarning kognitiv faolligini rag'batlantiradi va agar material mavjud bo'lsa va izchil o'rganilsagina mumkin bo'ladi. Bu ansambl a'zolariga katta, mashaqqatli va mazmunli ishni muvaffaqiyatli bajarish, jamoada musiqachilar tomonidan ansambl qismlarini tez va sifatli o'rganishga qiziqish muhitini yaratish imkonini beradi.

Muallif bilan uchrashuv, ustozning kompozitorning hayoti va ijodiy yo'li haqidagi hikoyasi, aranjirovkachi ishtirokida, ko'zga ko'ringan yakkaxon-instrumentalistlar, vokalchilar ishtirokidagi asar ustida ishlash darsni sezilarli darajada qizg'inlashtiradi. Sozandalar katta mas'uliyat bilan tayyorgarlik ko'rayotgan boshqa musiqiy jamoalar bilan ijodiy uchrashuvlar ansamblning ijro mahoratini oshirishda yaxshi samara bermoqda. Ijodiy faoliyat muhiti radio va televidenie orqali katta auditoriya (ayniqsa, musiqa) oldida nutq so'zlashga tayyorgarlik ko'rish, audio yoki video yozuvlar va boshqalar orqali yaratiladi.

O'qituvchi va musiqachilar o'rtasidagi haqiqiy ijodiy aloqasiz ong va faoliyat mumkin emas. Agar o'qituvchi va ansambl o'rtasida doimiy ijodiy aloqa o'rnatilgan bo'lsa, unda spektakl mazmunli va hissiy, yorqin va ma'naviy bo'ladi. O'qituvchining darsdagi ishtiyoqi, ansambldagi tovushga tez va to'g'ri munosabatda bo'lishi, ijrochilarning ruhiy holatini hisobga olish va unga faol ta'sir ko'rsatishi – o'qituvchining bu kasbiy fazilatlarini musiqachilarda ham xuddi shunday g'ayratli munosabatda bo'lishiga sabab bo'ladi.

Ansambl ijrosini yuqori saviyada o'tkazish uchun o'ychan, uyushqoq, ijodiy sinf faoliyati asos bo'ladi. Ansambl jamoasi a'zolarini ongli va faol bilish faoliyatiga muvaffaqiyatli jalb etish,

tashabbuskorlik va muvaffaqiyatli ijroni har qanday rag'batlantirish, har bir musiqachining imkoniyatlaridan maksimal darajada foydalanish – bularning barchasi metodik usullar o'qituvchining pedagogik mahoratini tavsiflaydi.

Mazmunli dars ijrochilarni faollashtiradi, jamoada zarur ishbilarmonlik muhitini yaratishga hissa qo'shadi. Va aksincha, tizimsiz, uyushmagan mashg'ulot ansamblni charchatadi, rahbarda va ularning qobiliyatlarida noaniqlik tuyg'usini qoldiradi. O'qituvchi ongli ravishda darsning ma'lum bir vaqtida ansamblga maksimal talablarni qo'yadi, jamoaning real imkoniyatlarini aniq hisobga oladi, aniq ijrochilarga va musiqiy materialni bosqichma-bosqich o'zlashtirishga qaratadi.

Sinfda bir necha darslar uchun hozirgi vaqtda ansamblning ijro etish chegarasini his qilish, erishilgan narsaga o'z vaqtida to'xtash va ishning kerakli natijasini umumlashtirish muhimdir. Bu jamoaning ijodiy faoliyatiga foydali ta'sir ko'rsatadi.

Sahna san'atida **tovushli ko'rgazmali tamoyili** o'ziga xos shaklda namoyon bo'ladi. Ansambl guruhiga asarni ko'rsatish deganda uni kontsertda yoki yozuvda tinglash, uni fortepianoda ijro etish, ansamblning eng yaxshi sozandalariga kompozitsiyaning alohida epizodlarini ijro etish (ularni oldindan tayyorlab qo'ygan holda) yoki uning asosiy mavzularini kuylash haqida ko'rsatma berish tushuniladi. Ansamblning dars rejasiga kiritilgan asarlar ijro etiladigan estrada, jazz kontsertlari, estrada musiqqa festivallari va hokazolar jamoasi a'zolarining ishtirok etishi juda qimmatli kognitiv va tarbiyaviy ahamiyatga ega. Ularni tinglash asosida sozandalarda asar haqida tasavvur hosil bo'ladi, ma'lum obrazli assotsiatsiyalar paydo bo'ladi, bilim kengayib, mustahkamlanadi, g'oyaviy-badiiy mazmuni chuqurroq anglab yetiladi.

Ko'rgazmalilik tamoyili o'qituvchining musiqqa haqidagi obrazli hikoyasini uning namoyishi bilan to'g'ri uyg'unlashtirishni nazarda tutadi. Bu erda ikkita asosiy yo'lni qayd etish mumkin: birinchisi, o'qituvchi musiqachilarni asarni tinglashga taklif qiladi va keyin zarur tushuntirishlarni beradi, ikkinchisi - og'zaki tushuntirish asarni namoyish qilishdan oldin amalga oshiriladi.

Birinchi yo'l qiyinroq, ammo samaraliroq: o'quvchilarni fikrlashga majbur qiladi. Ikkinchi yo'l oddiyroq, chunki o'qituvchining majoziy tasvirlari musiqachilarga tayyor, loyihalashtirilgan shaklda keltiriladi. U yoki bu yo'lni tanlash har bir holatda o'qituvchi tomonidan belgilanadi. Ko'proq malakali ansambl uchun birinchi yo'l mos keladi va kamroq malakali ansambl uchun ikkinchisi. Agar kerak bo'lsa, siz musiqiy epizodning namoyishini tegishli sharhlar bilan birga takrorlashingiz mumkin.

Bu printsipidan foydalanish nafaqat eshitish, balki ko'rish qobiliyatini ham o'rganish jarayonida faol ishtirok etishni nazarda tutadi. Musiqachilar asarni tinglab, ansambl qismlarining ijrosini kuzatib, musiqaning ma'nosini, asarning umumiy talqinini, uslubini, iborasini, dinamikasini, ovoz chiqarish usullarini va tovush fanini (solistlar, guruhlar, butun musiqqa) idrok etadilar. ansambl va boshqalar) ancha chuqurroq. O'qituvchi alohida musiqachilarga va butun jamoaga nimaga e'tibor berish kerakligini, estrada ansamblning shartlariga nisbatan nimalarni olish va foydalanish mumkinligini aytishi mumkin. Qoidaga ko'ra, musiqqa asarining namoyishi tinglangan narsa haqida suhbat bilan tugaydi. Ushbu kompozitsiya haqida erkin ijodiy fikr almashish ansamblga eshitilgan musiqiy materialni yanada ongli va har tomonlama tushunishga yordam beradi. Binobarin, kompozitsiyani yakka tartibda o'zlashtira boshlagan ijrochilar o'zlarining ansambl qismlarini yanada mazmunli

o'rganadilar. Bu ularning o'quv faoliyatini sezilarli darajada tezlashtirishga yordam beradi va materialni tushunish kuchini oshiradi.

Musiqachilarning bilimlarni o'zlashtirish va mahorat va qobiliyatlarini rivojlantirishning mustahkamligi tamoyili. Ijrochilarning musiqiy materialni o'zlashtirish kuchi ko'p jihatdan o'qituvchining ansambl sinfidagi barcha darslarda o'quv materialini to'g'ri, mantiqiy va izchil tarqatish qobiliyatiga bog'liq. O'rganilayotgan ishni o'zlashtirish bosqichlarini aniq tushunish, darslarning bevosita va keyingi maqsadlarini aniq belgilash o'qituvchiga mashg'ulot jarayonida qiyinni qulayga aylantirish imkonini beradi. Masalan, unchalik murakkab bo'lmagan asarlardan murakkabroq asarlarga, oddiy, tanish va tushunarli janrlardan murakkab janrlarga, injiq jaz valsidan batafsil kontsertgacha va hokazo.

Hamma narsa ansamblning ishlash qobiliyatiga bog'liq bo'ladi. O'qituvchi ansamblning barcha musiqachilari qanday bilimlarga ega bo'lishlari kerakligini va faqat tanishish uchun qanday bilimlar etarli ekanligini, ijrochilar qanday ko'nikmalarni rivojlantirishlari va qanday amaliy ko'nikmalarni mustahkam qilib qo'yishlari kerakligini aniq tushunishlari kerak. Misol uchun, ansambl bilan asarni o'rganishda, birinchi navbatda, asar mavzusini diqqat bilan o'rganish kerak. Mavzuni boshqa ovozlarda o'rganish uning birinchi taqdimotidan tubdan farq qilmaydi. Shunday qilib, darslar davomida musiqachilar bunday musiqalarni ijro etish ko'nikmalariga ega bo'ladilar.

Musiqqa material mustahkam va ongli o'zlashtirilgandagina keyingi amaliy amaliy vazifalarni hal qilish uchun darslarda o'zlashtirilgan ko'nikmalardan foydalanish mumkin. Bilimlarni mustahkamlash va chuqurlashtirish, ko'nikma va malakalarni rivojlantirish musiqachilarning o'qitishning barcha bosqich va shakllarida amaliy harakatlari jarayonida sodir bo'ladi.

Shuning uchun ham o'qituvchi musiqiy materialni har bir takrorlashda ansamblidan alohida epizodlar va butun asar ijrosini yaxshilashni tinimsiz talab qilishi kerak.

Sinfda musiqiy materialni takrorlash turli maqsadlarga ega:

- musiqachilar o'qituvchining ko'rsatmalarini to'g'ri tushunganliklarini tekshirish;
- musiqachilarning sinfda va mustaqil ish soatlarida olgan dastlabki ko'nikmalarini mustahkamlash;
- yakka tartibdagi sozandalar va ansambllarda yanada kuchli ijrochilik mahoratini singdirish;
- jamoaviy ijro mahoratini rivojlantirish;
- ohang, garmoniya, dinamika, metro ritmi va boshqalar ijrosini muvofiqlashtirish.
- musiqiy shaklning alohida elementlarini (motivlar, iboralar, gaplar, davrlar va boshqalar) yagona mantiqiy yaxlitlikka bog'lash.

Sinfda to'g'ri tashkil etilgan takrorlash ansambl musiqachilarining materialni ongli va faol-ijodiy o'zlashtirishiga yordam beradi. Va aksincha, bir xil elementlarning mexanik takrorlanishi musiqachilarning o'ynashga bo'lgan qiziqishini yo'qotishiga, darslarning mahsuldorligining pasayishiga va ijodiy natijaning ahamiyatsiz bo'lishiga olib keladi.

O'qituvchi, shuningdek, ansambl musiqachilarining ko'pchiligining ijrochilik qobiliyatiga qat'iy muvofiq ravishda har bir dars va butun mashg'ulot tsikli uchun o'quv materialining hajmini va uni o'rganish chuqurligini to'g'ri aniqlashni o'rganishi kerak. Ansamblni murakkablik darajasi yuqori bo'lgan musiqiy materialga jamoa imkoniyatlarini

hisobga olmasdan o'rgatish ishni rasmiy o'rganishga, ansamblning vaqt va kuchini behuda sarflashga olib keladi.

Ba'zan yosh o'qituvchi repertuariga jamoaning kuchi yetmaydigan, mazmuni, musiqiy tili va shakli jihatidan murakkab, texnik jihatdan amalga oshirish qiyinligi sababli va hokazolarni kiritadi. Bu salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin: ansambl aloqalari buzilgan, professionallik mezoni yo'qoladi.

Bundan tashqari, bilimlarni o'zlashtirishning mustahkamligi printsipi ansambl sinfida o'qituvchining darslari sifatini doimiy ravishda yaxshilashni, maqsadlarni belgilashda aniqlik va ravshanlikni, musiqa materialining mavjudligi va bosqichma-bosqich o'rganishni, darslarning ma'lum bir tizimi va muntazamligini nazarda tutadi. O'qituvchining ansamblga qo'yayotgan badiiy-texnik talablarining izchilligi ham bilimlarni o'zlashtirishning mustahkamligiga xizmat qiladi. U jamoaviy ijrochilikni chuqur bilishga, tirishqoqlikka, o'qituvchi tomonidan qo'yilgan ijro talablarini bajarishdagi qat'iylikka, amaliy tajribaga va hokazolarga asoslanadi. O'qituvchi talablarining ketma-ketligi ansamblning mahorati va ijrochilik madaniyatini oshiradi va shulardan biri hisoblanadi. ansambl guruhining badiiy tarbiyasining eng samarali shakllari.

Аnsambl ishtirokchilariga individual yondashish tamoyili musiqa pedagogikasining eng muhim tamoyillaridan biridir. Ushbu tamoyilning asosiy ma'nosi - o'qitish va tarbiyalashning shaxsiylashtirilgan usulini qo'llashda ansamblning har bir a'zosining individual fazilatlarini va shaxsiy xususiyatlarini doimiy ravishda hisobga olish zarurati, bu o'qituvchining aqliy, jismoniy, badiiy va ijodiy qobiliyatlarini bilishini anglatadi. har bir talabaning ijodiy xususiyatlari. Binobarin, o'qituvchi ansambl jamoasi a'zolarining individual sifatlarini aniqlash usullarini yaxshi bilishi, estrada ansamblida individual yondashuv jamoaning muvaffaqiyatli faoliyatining asosi ekanligini unutmasligi kerak. Shuni ta'kidlash kerakki, didaktik tamoyillarni ta'minlash va amalga oshirishning ahamiyati nafaqat individual darslarga, balki umumiy ansambl amaliyotiga, xususan, estrada ansamblining konsert amaliyotiga ham tegishli.

Xulosa qilib aytish mumkinki, ta'limning ilmiy mohiyatini mavjudlik, izchillik va tizimlilik tasavvur qilib bo'lmaydi. O'z navbatida, o'qitishning qulayligi va ketma-ketligi printsipi ansambl darslarida musiqachilarning asarni o'rganishga ongli va faol-ijodiy munosabatini keltirib chiqaradi, bu esa bilimning mustahkamlanishiga va amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishiga yordam beradi. Aniqlik printsipi o'rganishga, ansambl jamoasining barcha a'zolarining ijro mahoratini doimiy ravishda takomillashtirishga kognitiv qiziqishni oshiradi. Amaldagi vazifalarni muvaffaqiyatli hal qilish uchun o'qituvchi o'qitishning asosiy tamoyillarini bilishi va o'z amaliy faoliyatida ularga amal qilishi kerak. Ansamblning ijro saviyasini oshirishning ilg'or va samarali usullarini amaliyotga dadil joriy etish, ansambl sinfida dars metodikasida yangi yutuqlarni ijodiy aks ettirish va ulardan foydalanish ham o'qituvchining dolzarb vazifalaridandir.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Мохонько, А. П. Методика преподавания эстрадного ансамбля [Электронный ресурс]: учебно-методическое пособие для студентов, обучающихся по направлению подготовки 53.03.01 (071600) «Музыкальное искусство эстрады», профиль

- подготовки «Инструменты эстрадного оркестра» / А. П. Мохонько. — Электрон. текстовые данные. — Кемерово : Кемеровский государственный институт культуры, 2015. — 178 с. — 978-5-8154-0300-0
2. Бўриева, Комила. Ансамбль синфи (Анъанавий хонандалик) [Матн] : ўқув қўлланма / К.Бўриева. – Тошкент : “Musiqа”, 2018. – 78 б.
  3. Rajabov T.I. Ansambl bilan ishlash uslubiyoti (an’anaviy xonandalik). –Т.: 2022
  4. Караев Б. К. Методика работы с ансамблем //Учеб-метод. Пособие. – 2015.
  5. Дмитриев Ю. Г. Методика работы с ансамблем, оркестром. – 2019.
  6. Zuxurov M. Orkestr va ansambl partituralari bilan ishlash //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 945-951.
  7. Жураев Б. Т. Деятельность педагога по гуманизации учебно-воспитательного процесса //Научные школы. Молодежь в науке и культуре XXI в.: материалы междунар. науч.-творч. форума. – 2017. – Т. 31.
  8. Жураев Б. Т., Абдурахмонова Д. У. Эстетическое развитие школьников средствами узбекского музыкального фольклора //Вестник Чувашского государственного института культуры и искусств. – 2019. – №. 14. – С. 77.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ 5/4 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).